

UDK: 725.94+343.11 (497.6) “ 1774 ”

DOI:10.51237/issn.2744-1172.2023.52.87

Izvorni naučni rad

Primljen: 31.5.2023

Prihvaćen: 13. 11. 2023

Behçet Loklar

Univerzitet Trakya – Institut za istraživanje Balkana

Edirne, Republika Turska

behcetloklar@trakya.edu.tr

Stećci Kraljeve Sutjeske u jednom sudskom slučaju Sarajevskog suda iz 1774. godine

Apstrakt: Ovaj rad, na temelju jednog hudždžeta šerijatskih sidžila Sarajevskog suda, fokusira se na historijskim artefaktima najvjerovatnije srednjovjekovne Bosne. Središnje mjesto rada zauzima sudski slučaj oko stećaka koji se desio 1774. godine između seljana, serdara i naiba Visočke nahije. Za jasniji uvid o samom postupku sudskog slučaja, ukratko se pojašnjava pravna organizacija u Sarajevskom kadiluku, zatim se daju detaljne informacije o toku sudskog slučaja na čelu spomenutog hudždžeta. Na osnovu sadržaja hudždžeta, drugih izvora i historiografskih podataka, analizirana su vjerovanja i sujevjerja lokalnih ljudi o stećcima u stoljećima u kojima je Bosna bila u sastavu Osmanskog Carstva. Pored toga, kroz druge historijske primjere pokušale su se sagledati “avanture” lokalnih stanovnika u pronalaženju blaga ispod ili oko stećaka u krajevima gdje su se nalazili u Bosanskom ejaletu/vilajetu. Na kraju rada ponuđena je transliteracija, prevod i faksimil spomenutog arhivskog dokumenta.

Ključne riječi: Bosanski ejalet, Sutjeska, stećak, naib, hudždžet, sudski slučaj.

Abstract: This paper, based on one of the ‘hujjet’ (i.e. argument) of the Sharia court records in Sarajevo, focuses on historical artifacts, most likely from medieval Bosnia. The central place of the work is occupied by the court case

regarding the stećak that happened in 1774 between the villagers, the ‘serdar’ (i.e. commander) and the ‘naib’ (i.e. representative) of nahiyah of Visoko. For a clearer insight into the proceedings of the court case, the legal organization in the Sarajevo Qadilik is briefly explained, and then detailed information about the course of the court case is given in accordance with the aforementioned argument. Based on the content of the argument, other sources and historiographical data, the beliefs and superstitions of local people about the stećak tombstones in the centuries when Bosnia was part of the Ottoman Empire were analysed. In addition, through other historical examples, an attempt was made to look at the “adventures” of local residents in finding treasures under or around these tombstones in the area of the Eyalet of Bosnia. At the end, the author offers transliterations, translation and the facsimile of the aforementioned archival document.

Key words: Eyalet of Bosnia, Sutjeska, Stećak, Naib, Hujjet (argument), Court case

Među bogatim arhivskim fondovima Gazi Husrev-begove biblioteke, u sidžilu Sarajevskog suda iz 1774. godine,¹ nalazi se jedan zanimljiv *hudždžet*² (potvrda), u kojoj se posredno spominje najvjerojatnije srednjovjekovna bosanskohercegovačka kulturna baština. Naime, u ovom dokumentu je zabilježen ishod jednog sudskog slučaja koji se odnosi na dva velika kamena/stećka³ na području zvanom Jažvica, između sela Poljani⁴

¹ GHB, Sidžil, br. 16, str. 47, dokument 2. Datum: 8. džumadel-ahir 1188. / 16. august 1774. godine. Isti hudždžet kao faksimil nalazi se i među fondovima šerijatskih sidžila Islamskog kulturnog centra u Istanbulu. Vidjeti: İSAM, Türkiye Harici Siciller, Saraybosna Sicilleri, br. 16, str. 47.

² U dokumentu umjesto riječi *hüccet*, nalazi se riječ *vesikâ*. Međutim, dokument odnosno *vesikâ* koji je kadija u osmanskome šerijatskom sudu dao kao potvrdu na pravni događaj, naziva se *hudždžet*. Vidjeti: Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*. (Istanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, treće izdanje 1983), str. 865.

³ U hudždžetu se za spomenu stećke koristi riječ kamen odnosno na turskom jeziku *taş*. Termin stećak među naučnicima i narodom korišten pogotovo u novije vrijeme. Vidjeti: Šefik Bešliagić, *Stećci – kultura i umjetnost* (Sarajevo: Veselin Masleša, 1982), str. 33.

⁴ Samo u Poljanima postoji više od 70 stećaka. O lokalitetima stećaka na području Kraljeve Sutjeske vidjeti: Lidija Fekeža-Martinović, “Stećci sutješkog kraja”, *Stoljeća Kraljeve Sutjeske*, (2010), str. 171-173.

i Sutjeska,⁵ koji pripadaju Visočkoj nahiji u Sarajevskom kadiluku. Prije svega, kako bi se pratio navedeni sudski proces i “sudbina” spomenutih stećaka, potrebno je dati određene informacije o pravosudnoj organizaciji u Sarajevskom kadiluku.

Sarajevski kadiluk, čije je sjedište grad Sarajevo, bio je najveći kadiluk u Bosanskom ejaletu.⁶ Iz brojnih deftera, poreznih evidencija i mnogih drugih dokumenata upisanih u sarajevskim sidžilima, saznaje se da su u 18. stoljeću četiri nahije kao što su Fojnica s Kreševom, Visoko, Nere-tva i Prozor⁷ pripadale Sarajevskom kadiluku i na taj način administrativno bile povezane sa Sarajevskim sudom. Također, podrazumijeva se da Visokom pripadaju sela Poljani i Sutjeska koja se odnose na spome-nuti sudski slučaj. U arhivskim dokumentima jasno je objašnjeno kako su Visoko, i okolna područja, administrativno povezani sa Sarajevom: “Medine-i Saraybosna kazasına muzâfi Visoka nâhiyesi...”⁸

Mula kao prva ličnost Sarajevskog suda, bio je najviši predstavnik osmanske ilmijske organizacije među svim kadijama u Ejaletu.⁹ Nadležnosti i odgovornosti sarajevskog mule¹⁰ nikada nisu bile ograničene samo na vođenje rada Sarajevskog suda. On je imao nadležnosti nad gradom Sarajevom zajedno s džematima oko Sarajeva i nahijama unutar granica Sarajevskog kadiluka. Ova široka teritorijalna nadležnost mule

⁵ Kraljeva Sutjeska u osmanskom periodu zvala se Sutjeska, epitet *Kraljeva* dodat kasnije.

⁶ O administrativnom položaju Sarajevskog kadiluka, vidjeti: Hazim Šabanović, *Bosanski pašaluk – Postanak i upravna podjela* (Sarajevo: Svjetlost, 1982), str. 35-43, 92-98, 119-136.

⁷ Mehmed Handžić, *Pogled na sudstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme turske vlasti* (Sarajevo: El- hidaje, 1941), str. 7.

⁸ U prevodu: “Nahija Visoko koja pripada kadiluku grada Sarajeva...”; GHB, Sidžil, br. 25, str. 111.

⁹ U Bosanskom ejaletu je među svim kadijama kaze termin mula samo korišten za sarajevskog kadiju. Behçet Loklar, “18. Yüzyılın İkinci Yarısında Göreve Atanma Bağlamında Saraybosna Kadıları”, u: *Balkan Tarihi Araştırmaları II*, ur. Bülent Akyay, (Edirne: Balkan Araştırma Enstitüsü, 2022), str. 66. Za više informacije o terminu sarajevskog mule, vidjeti: Azra Kasumović, “Mulla u Bosanskom ejaletu”, *AGHB*, 28-29, Sarajevo (2008), str. 7-10.

¹⁰ O nadležnostima sarajevskog mule, vidjeti: Behçet Loklar, *Ulemanski sloj u Sarajevu u drugoj polovini 18. Stoljeća* (neobjavljena doktorska disertacija, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2021), str. 54-76.

zahtijevala je osoblje koje mu je trebalo pomagati unutar suda i kadiluka. Zbog toga je, po preuzimanju službe, svaki mula mogao imenovati naiba koji je bio njegov pomoćnik¹¹ u sudu (ovaj naib se zove *bab-naib*, odnosno glavni naib), te ga je na određenim udaljenim mjestima, odnosno u nahijama Sarajevskog kadiluka mogao mijenjati ili zastupati u pojedinim poslovima i slučajevima. Glavna dužnost svih naiba je bila slušati i rješavati slučajeve u ime sarajevskog mule. Sarajevski sud je u odnosu na nahije imao položaj glavnog suda,¹² a istovremeno je mula bio glavni sudija svih naiba. Zbog toga, su naibi u Visokom bili ovlašteni donositi sudske odluke u ime mule i rješavati sve vrste problema u granicama nahije. U arhivskim dokumentima koje je mula napisao i poslao ovoj nahiji, jasno je prikazan odnos između visočkog naiba i sarajevskog mule: “Hâlâ Visokađa nâibimiz izzet meâb efendi dâ’ileri...”¹³

Svako pravno i društveno pitanje koje se nije moglo riješiti ili kojim nisu bili zadovoljni stanovnici na sudu u Visokom, moglo je biti iznijeto pred sudom u Sarajevu, kao vrhovnim sudom kadiluka. U ovim slučajevima i muslimansko i nemuslimansko stanovništvo moglo je imati koristi od svih zakonskih prava u Sarajevu. Zapravo, kako se razumije iz arhivskih dokumenata, kako muslimani, tako i nemuslimani, prijavljivali su se Sarajevskom sudu zbog određenih ličnih, pravnih, administrativnih, društvenih ili poreznih pitanja. Kao što ćemo vidjeti u hudždžetu koji je predmetom ovog rada, muslimanski i nemuslimanski stanovnici tog područja, koji nisu bili zadovoljni odlukom visočkog naiba, zajedno su došli u Sarajevo i podnijeli zahtjev muli Sarajevskog suda.

U vrijeme ovog sudskog slučaja, sarajevski mula bio je Fejzulah-efendija, unuk Lutfulah-efendije iz Istanbula koji je službu započeo u Sarajevu

¹¹ A. Ayalon, “Nâ’ib”, *Encyclopaedia of Islam*, 7. svezka, Leiden (1993), str. 915. O naibima u Osmanskom Carstvu vidjeti: Mehmet İpşirli, “Naib”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 32. svezka, Istanbul (2006), str. 312-313.

¹² Azra Gadžo-Kasumović, str. 10.

¹³ U prevodu: “Uvaženi naib-efendija koji još uvijek služi u Visokom...”; GHB, Sidžil, br. 37, str. 57.

1. rebiul-evvela 1188. / 12. maja 1774. godine.¹⁴ U njegovom mandatu, 8. džumadel-ahira 1188. / 16. augusta 1774. godine, u njegov ured došli su stanovnici sela Sutjeska: Ismail-baša sin Hasana, Mehmed sin Osmana, Omer sin Ahmeda, Abdulmuin sin Saliha, Filip sin Andrije, Jure sin Franje, Mišo, Nikola, Martin Petar, Marko, drugi Martin, Luka, Josip, Miko, Ivan, gvardijan samostana Frano, Petar, Andrija, drugi Filip, drugi Ivan i Petran.¹⁵ Najvjerojatnije, iznijeli su svoje tvrdnje bab-naibu sarajevskog mule, čije ime nije poznato, prema kojima su prije desetak dana uklonili dva velika kamena (*taş*) na cesti, na području zvanom Jažvica, između sela Poljani i Sutjeska, kako ne bi naštetili životinjama koje prolaze tim putem. Objasnili su bab-naibu da su ih serdar i naib spomenutog područja oklevetali kako su u spomenutom mjestu našli blago. Stanovnici sela željeli su da Sarajevski sud istraži i ispita mjesto te da im po završetku istrage dostavi potvrda o ishodu.

U Sarajevskom sudu bab-naib ili mula mogli su ovlastiti sudske katibe i dodijeliti im istražne radnje (*keşf*) kada bi došlo do sudskog spora u Sarajevu ili Sarajevskom kadiluku. Katibi koji bi odlazili na mjesto slučaja, morali su dobiti odobrenje od Sarajevskog suda i biti obučeni za istrage pojedinih slučajeva. Na ovaj način, Sarajevski sud je imenovao pouzdane osobe / katibe koje je uputio na spomenuto mjesto. Kod istraga ove vrste, katibi moraju detaljno pregledati predmet tužbe. Nakon što je slučaj detaljno ispitan sa svakog aspekta, kako je zabilježeno u hudždžetu javno i tajno, nije pronađeno niti blago, niti bilo kakvo zakopano blago pod kamenjem koje je uklonjeno u spomenutom mjestu Jažvice. Na kraju istrage, utvrđeno je da je spomenuto kamenje uklonjeno jer je onemogućavalo prolaz životinjama. Sud u Sarajevu je tvrdnje serdara i visočkog naiba ocijenio neosnovanim. Konačno, dana 8. džumadel-ahira 1188. / 16. augusta 1774. godine Sarajevski sud je spomenutim

¹⁴ GHB, Sidžil, br. 16, str. 193. U navedenom periodu valija Bosanskog ejaleta bio je Dagi-stanli Ali-paša, koji je imenovan od 24. redžeba 1187. / 11. oktobra 1773. godine. BOA. A.DVNS.NŞT.d. 16/23. Datum: 29. zulhidždže 1191. / 28. januar 1778. godine.

¹⁵ GHB, Sidžil, br. 16, str. 47, dokument 2. Datum: 8. džumadel-ahir 1188. / 16. august 1774. godine.

seljanima izdao hudždžet kojim je odlučeno kako je tvrdnja protiv njih neosnovana.¹⁶

Kada je ova potvrda izdata seljanima, brojne osobe su učestvovala kao svjedoci na sudu. U sudu su bili prisutni prvi katib suda Šamizade-efendija, tri katiba suda: Mahmud-efendija, Salih-efendija i mula Šakir Mustafa. Možemo pretpostaviti da je jedan od ovih katiba bio na mjestu slučaja istrage. Nažalost, nisu ostali sačuvani podaci o sudionicima u istrazi. Osim ovih osoba, na sudu su bili i Ismail-aga sin Jahje, vojvoda Osman-baša, Sulejman sin Kasima, Jašar-baša, koji je služio kod sarajevskog muteselima, mula Mehmed, također, u službi muteselima, hadži Mustafa Misirlija i bejtulmal-emin Ali-baša. Ovdje treba napomenuti da svjedoci na osmanskim sudovima nisu nasumično birani. To su uglavnom ljudi koji su povezani sa spomenutim sudskim slučajem. Naprimjer, osobe koje su služile kod muteselima posebno su bile prisutne u Sarajevskom sudu. U kazama ejaleta, muteselim je bio zastupnik valiije i postavljen je za obavljanje određenih policijskih poslova i čuvanje sigurnosti kaze.¹⁷ Na ovaj način su dva svjedoka sarajevskog muteselima prisustvovala sudu u vrijeme kada je izdata potvrda, te svjedočili onome o čemu je odluka donesena. U ovom sudskom slučaju najvažniji svjedok je predstavnik bejtulmala. Zapravo, u sidžilima Sarajevskog suda vidi se da u Sarajevu postoji bejtulmal-emin kojeg je imenovao sarajevski mula¹⁸ i koji je bio odgovoran za imovinu umrlih bez nasljednika unutar Sarajevskog kadiluka. Iako je to rijetko bio slučaj, oni su, također, bili odgovorni za blago koje bi se našlo u njihovom području i koje je pripadalo državnom blagajniku.¹⁹ Kako u

¹⁶ Isto.

¹⁷ Za više informacija o muteselimu u Bosanskom ejaletu, vidjeti: Avdo Sućeska, "Mjesto muteselima u lokalnoj upravi do Tanzimata", *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, br. 7, Sarajevo (1959), str. 295–315. Ili: Hamdija Kreševljaković, "Muteselimi i njihov djelokrug", u: *Izabrana djela I*, priredili Avdo Sućeska i Enes Pelidija (Sarajevo: Veselin Masleša, 1991), str. 241–299.

¹⁸ Naprimjer, za imenovanje Hamami Mehmed-efendije na dužnost bejtulmal-emina u Sarajevu, vidjeti: GHB, Sidžil, br. 13, str. 108. (1185. / 1771. godine)

¹⁹ Za detaljnije informacije o vlasništvu i oporezivanju blaga u osmanskom šerijatskom pravu, vidjeti: M. Rašit Akgün, "Osmanlı Hukukunda Definelere Mülkiyeti ve Vergilendirilmesi", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 13-14, Istanbul (2012), str. 63 i 69.

ovom sudskom sporu serdar i naib tvrde da su seljani našli blago na mjestu slučaja, stoga je u sudu bio prisutan i predstavnik bejtulmala. Na ovaj način Ali-baša, koji je te godine vršio dužnost bejtulmal-emina, svjedočio je da na mjestu slučaja nije bilo nikakvog blaga.

U hudždžetu se jasno vidi da je Sarajevski sud u potpunosti ispunio sve zakonske procedure. Muslimani i nemuslimani, koji su bili uznemireni tvrdnjama visočkog serdara i naiba, dolazili su u Sarajevo i tražili svoja prava. Katib Sarajevskog suda je vršio istragu u regionu i pravno je pratio tvrdnje obje strane. Na kraju je odlučeno u korist seljana iz Sutjeske da na mjestu dva kamena (stećka) nema nikakva blaga. Sudski proces je tom prilikom okončan. Međutim, postavlja se pitanje na koji način možemo protumačiti ovaj interesantan slučaj. Premda postoji veliki broj pitanja (ili problema) koji se vežu uz ove teme te je nemoguće ponuditi u potpunosti jasan odgovor, iz ovog se slučaja ipak mogu izvući određeni zaključci.

Analizirani sudski slučaj je zasnovan na tvrdnji da se ispod stećaka nalazilo blago. Prije svega, treba napomenuti da su se kod Osmanlija, održala mnoga legendarna vjerovanja o starim artefaktima koji se nalaze oko područja stanovanja i koja su im se činila zanimljivim. Tako su i u Bosni postojala mnoga narodna vjerovanja koja su uključivala i brojna sujevjerja vezana za stećke. Jedan od primjera je dovođenje kuge u vezu sa stećcima. Ljudi koji nisu mogli pronaći rješenje za kugu, vremenom su počeli da razvijaju vezu između kuge i starih artefakata koji su se nalazili oko njih. Naime, nerijetko se dešavalo da su nastajanje nekropola stećaka, ljudi dovodili u vezu s epidemijama kuge i smrću uzrokovanom kugom.²⁰ S druge strane, u nekim krajevima Bosne, vjerovali su da nije dobro dirati stećke jer se od toga može razboljeti i umrijeti.²¹ Međutim, treba naglasiti da je velika većina vjerovanja vezana uz stećke u Bosni bila pozitivna i predstavljala nadu. U pojedinim dijelovima vjerovalo se

---

²⁰ Šefik Bešlagić, str. 34. Iako Šefik Bešlagić ovaj podatak spominje za period kada je on knjigu napisao, vrlo je vjerovatno da je isto sujevjerje postojalo i u stoljećima osmanske uprave.

²¹ Šefik Bešlagić, str. 36.

da su stećci bili “izvor liječenja” i zbog toga su ljudi sa svojim životinjama i stokom obilazili tri puta oko stećaka, kako bi im te godine stoka bila zdrava i ugojena.²² U nekim različitim krajevima u Bosni, žene koje nisu mogle imati djecu, obilazile su mjesta gdje postoje stećci²³ i vjerovatno se oko njih molile²⁴ ili se savjetovale kako da rode. Krećenje stećaka bio je običaj o kojem su ljudi u Bosni vodili brigu. Kao zanimljiva anegdota, ponegdje su za krećenje stećaka angažirane mlade djevojke, posebno one koje su siromašne i bez roditelja.²⁵ Krećenje stećaka, dogodilo se kao rezultat sujevjerja usmjerenog na sprečavanje nepovoljnih vremenskih uslova. Izvanredni vremenski događaji pojačali su sujevjerja vezana za stećke. Naprimjer, ukoliko bi se stećci pomicali, to je bio predznak dolaska oluja.²⁶

Ova sujevjerja su zapravo poslužila jednoj važnoj misli. Naime, sva ta vjerovanja vezana za stećke posredno su obogatila svijet znatiželje i snova Bosanaca i Hercegovaca. Mogućnost da se neko obogati pronalaženjem skrivenog blaga bila je pokretačka snaga u osmanskome društvu.²⁷ Sasvim je prirodno da je i među stanovništvom Bosne postojalo vjerovanje ili određena nada za pronalaskom blaga ispod ili oko stećaka koji se u ovoj zemlji nalaze u velikom broju.²⁸ Također, iako je to bilo rijetko, treba naglasiti da su se ispod stećaka mogli nalaziti predmeti poput srebra, zlata, bronzne, željeza ili neke druge dragocjenosti.²⁹ Upravo ovdje je potrebno postaviti nekoliko važnih pitanja: da li su ove vrste vrijednih

²² Šefik Bešlić, str. 35.

²³ Šefik Bešlić, str. 36.

²⁴ Moliti na nekropolama bio je običaj zajedno među muslimanima i kršćanima, a ova mjesta se ponekad nazivaju molitvišta. Vidjeti: Šefik Bešlić, str. 37.

²⁵ Šefik Bešlić, str. 36.

²⁶ Isto.

²⁷ Naprimjer, o radoznalosti i sujevjerju u osmanskome društvu za pronalaženje skrivenog blaga među starim artefaktima, vidjeti: Firat Yaşa i Turan Açıık, “Güneşin Altında Yeni Bir Şey Yok”: 16. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’nda Define Hikâyeleri”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 8/21, Burdur (2021), str. 315-331.

²⁸ Samo u centralnoj Bosni ima tačno 4.758 stećaka. Vidjeti: Dubravko Lovrenović, *Stećci – Bosansko i humsko mramorje srednjeg vijeka* (Sarajevo: Rabić, 2009), str. 202.

²⁹ Postoje istraživanja na ovu temu. Naprimjer, vidjeti: Šefik Bešlić, str. 52.

predmeta, zapravo, otkrili ljudi osmanskog doba u Bosni? Ako se vratimo na našu temu: da li je tvrdnja visočkog serdara i naiba da se ispod kamena nalazi blago bila obična ili se, zaista, na ovom području Bosne vjerovalo da se ispod stećaka krije blago? Da li je u granicama Visočke nahije bilo sličnih slučajeva ranije? Možda je zaista cilj stanovnika sela Sutjeska bio traženje blaga ispod stećaka? Ova pretpostavka možda ima zrnice istine, međutim, zbog nedostatka izvora, na ova pitanja trenutno nije moguće dati precizan odgovor te u konačnici je moguće prihvatiti argument da su seljani uklonili stećke jer su oni predstavljali potencijalnu štetu njihovim životinjama koje su se kretali tim putem. Pa ipak, sumnjive su tvrdnje seljana da su ovi kameni (u hudždžetu je zabilježeno da je riječ o dva velikim kamena) koji su možda teški nekoliko tona,³⁰ uklonjeni s mjesta zbog prolaska životinja.

Iako direktno nemamo dokaza za ovaj sudski slučaj, mi imamo druge podatke o “aventurama” za pronalaženje dragocjenosti ispod stećaka u Bosni. Fra Grgo Lozić (1810 – 1876) o tome je zabilježio zanimljivi događaj u Crkvinama: “... pod putom je veliko starodavno grebje sa stećkim, ovo sam motrio, i na grobju gledo golemu ploču, dugu pedalja jedanest, široku pedalja 8. debelu 3. roguše, koju su hotili prisić po sridi svaliv siste mašat plemeniti, davno; i tako ploču grobnu odvalit, i tražit u grobu novce, šcineć neuki narod, dasu pod mašatim novci ukopani. Ali srićom nisu mogli u noći kriomice ništa uradit, ter su opet se zavraćali, i ispod ploče rovili u dubinu grob receni... Na dva druga stećka križi su izrizani, a opet mašata 2. kraj puta satervenasu maljim sa svojim grobnim pločam i isti grobovi kopati su tražeć novce ludi, i lakomi ljudi. Na blizu greblja ovog k jugu ima velika gromila, zovese zlatna od starina.”³¹

³⁰ Poznato je da su neki stećci u Bosni težine do 25-30 tona. Šefik Bešliagić, str. 40. Što su bili veliki i teški, u Bosni su za ljude stećci bili važni materijali. Ovo čvrsto i krupno kamenje često se koristilo za izgradnju javnih građevina. Vidjeti: Nedim Rabić, “Najstariji podaci o stećcima u sjevernoj Bosni: Hronologija i kontekstualizacija”, *Historijska misao*, 6, Odsjek za historiju Filozofskog fakulteta u Tuzli – Društvo historičara Tuzlanskog kantona, Tuzla (2020), str. 53.

³¹ Stipo Manderalo, *Ložicev ilirski san 'Adnotationes variae – Različite bilješke' fra Grge Lozića* (Split-Livno: Knjižnica Kačić, 1992), str. 56. Zahvaljujem se kolegama u Sarajevu, što mi su pomogli da pristupim ovoj knjizi. Ista anegdota je zabilježana i u ovom radu: Adnan Kalja-

Bogatiji ljudi su bili odlučniji u želji da pronađu skriveno blago. Lozić je o Muhamed-begu Firdusoviću iz mjesta Lištani pisao da je: “Kod puta s obe strane staroje greblje, i tu su bile i virile zidine stare; Muhamed-beg Firdusović podgovoren od svojih kmeta Lištančana, i svojih sluga, naredi kmetim odgercat zemlju sa zidina, i kopat medju zidinam u dubinu, 1855. god. misleć naći tude blago nebrojeno ukopano, kopajuć mložina ljudih, namirese u dubini na svod kameniti poput kripte starodavne. Razore svod, u svodu oko groba izrazbijaju stupiče oble kamenite, nadgrobni lipo otesani s jedne strane kamen dojni okernje, oni što je bio sverhu ovog sataru s pismom; ... Otvoriv grob u njem najdu cranium hominis, at aliud minus puerile (*glavu čovjeka i drugu manju dječakovu*), i kraj dvijuh rečenih tikava oblu kotlušicu nazor crudae manus (*okrutne ruke*) okemje istu, i pokvare, i u kotlušici sam pepo iliti pepel, najdu kotlušicu s pelom bace pokvarenu u grob, i zaspu stinam i zemljom.”³² Također, u glamočkom selu Gradina ovaj put muslimanski i nemuslimanski seljani zajedno su pokušavali pronaći blago ispod stećaka: “Vidio sam stećak golem ov. god. 1865. tesan na način oble kolibe, na prigolemoj ploči tesanoj, dugoj, širokoj, i debeloj. Rečeni mašat počeo je davno pilat holi Baša, pak pilajuć ga, udari iz mašata kerv, pripovidaju stanovnici ljudi, a kažu, da je strašna kervava krupa pala. Pak tako se balija projde pilat. Lani 1864. opet su kopali turci, i Raja s-bedre izpod ploče u dubinu, ter se u dubini namire na svedenu s kamenom kriptom, provale svod povelik, i u istom ugledaju mlogo ljudski kosti, ugljenja, i pepela na misto novaca što su tražili onde.”³³ Ovi primjeri se, naravno, mogu umnožavati. Bez obzira da li su muslimani ili nemuslimani, “Potraga za blagom” pod stećcima, očigledno, nije bila rijetkost u osmanskoj Bosni. Lokalne vlasti nisu bez razloga sumnjale da je možda riječ o potrazi za blagom.

nac i Tijana Križanović, “Bosanskohercegovački antikvarizam osmanskog doba – Antikvari na razmeđu istoka i zapada”, *Godišnjak ANUBIH-a*, br. 41, Sarajevo (2012), str. 243.

³² Stipo Manderalo, str. 66. Adnan Kaljanac i Tijana Križanović, str. 243.

³³ Stipo Manderalo, str. 80. Ista anegdota je zabilježana i u radu: Ana Papić, “Potraga za blagom”, *Svjetlo riječi*, Franjevačka provincija Bosna Srebrena, br. 412-413 (juli – august 2017. godine), str. 56.

Zaključak

Arhivski dokument, kojeg smo u ovom radu detaljno analizirali, pokazuje nam jednu činjenicu daljih historiografskih istraživanja. Proučavanja stećaka na Zapadnom Balkanu u osmanskome dobu, uglavnom, bila su usmjerena na zapadne hronike,³⁴ lokalne balkanske izvore i historiografske podatke. S druge strane, izvori na osmanskome-turskome jeziku, koji je stoljećima predstavljao književni i arhivski jezik na ovim prostorima, nisu značajnije istraženi kada je riječ o istraživanjima vezanim za odnos prema artefaktima iz starijih perioda, uključujući i stećke. Detaljna analiza osmanskih arhivskih dokumenata, prije svega šerijatskih sidžila, možda bi rezultirala pronalaženjem većeg uzorka dokumenata slične vrste, te bi se u tom slučaju mogli donijeti ozbiljniji zaključci o percepciji stećaka u osmanskoj Bosni.

Analizom ovog dokumenta moguće je, u konačnici, ostaviti dvije mogućnosti. Prva: na osnovu zaključka nadležnih je i vjerovatnija da stećci za domaće stanovništvo u kasnoklasičnom dobu osmanske uprave nisu imali poseban značaj te da su ih bili spremni ukloniti i odbaciti kako bi oslobodili prolaz domaćim životinjama, dok je druga mogućnost da su: i u ovom slučaju stanovnici "tragali za blagom" te su svoju potragu odlučili prikriti izgovorom da to radi bezbjednosti svojih životinja. S druge strane, sa sigurnošću možemo reći da su stari artefakti povijesti viđeni kao zanimljiviji i puni iznenađenja među narodima.

---

³⁴ Najraniji podaci o stećcima u Bosni do sada pripadaju slovenačkom diplomati i književniku Benediktu Kuripešiću (1490 – 1531), koji je učestvovao kao prevodilac u delegaciji koju je car svetog Rimskog Carstva Ferdinand I, poslao sultanu Sulejmanu Zakonodavcu 1530. godine. O stećcima pogledajte: Benedict Curipeschitz, *1530 Yılında, Bosna, Sirbiستان ve Bulgaristan üzerinden İstanbul'a giden Joseph von Lamberg ile Niclas Jurischitz'in Elçilik Günlüğü*. Preveo Özdemir Nutku, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1977), str. 27-28.

Transliteracija hudždžeta:

Medine-i Sarâybosna kazâsına muzâf Visoka nâhiyesine tâbi Sutyenska karyesi sâkinlerinden İsmail beşe ibn Hasan ve Mehmed bin ‘Osmân ve ‘Ömer bin Ahmed ve ‘Abdulmu’in bin Sâlih ve zimmî Filib veled-i Andiri ve Yure veled-i Frano ve Mişo ve Nikola ve Martin Petre ve Marko ve diğer Martin ve Luka ve Yosip ve Miko ve İvan ve Manastır Gardiyanı Frano ve Petre ve Andiri ve diğer Filib ve İvan ve Petrano nâm kimesneler meclis-i şer’-i hatîr-ı lâzımü’t-tevkîrde herbiri takrîr-i kelâm ve ta ‘birü’l-merâm idüb nâhiye-i mezkûreye tâbi ‘Polyane karyesiyle sâlifü’l-beyân Sutyenska karyesi beynlerinde vâki ‘Yajviçe demekle ma ‘rûf tarîk-i ‘âmm üzerinde olân iki ‘aded büyük tâş mürûr ‘ubûr iden hayvânâta zarar virmemek için târih-i kitâbtan on gün mukaddem zikr olunân iki tâş yerinden kal’ olunduğundan nâhiye-i mezkûre nâibi ve serdârı mahall-i mezkûrde defîne bulmuşsunuz deyû üzerlerimize iftirâ eylediklerine binâen mahall-i mezkûr kibel-i şer’den keşf ve mu ‘âyene ve keyfiyet-i hâl hüccet-i şer’iye olunub yedlerimize i ‘tâ olunması matlûbumuzdur dediklerinde ümenâ-i şer’-i nebevîden mahall-i mezkûre âdem ta ‘yîn ve irsâl ve husûs-ı mezkûr sırren ve ‘alenen teftîş ve tefahhus olundukdan sonra zikr olunân Yajviçe nâm mahalde kal’ olunan taşların altında bir dürlü defîne ‘alâmeti zâhir olmayub husus-ı mezkûre dâll-ı hafr dahî olmâmağla zikr olunan tâşların kal’i ancak hayvânâtın mürûrlarına sa ‘b olmâmâk için olduğu nümâyân ve merkûmûnun üzerlerine iftirâ ve mahz-ı kizb olduğu ledeş-şer’ü ş-şerîf zâhir olmağın mücebince işbû vesikâ alâmâ hüve’l-hakîka ketb ve li-ec-li’l-istihkâm yedd-i tâlibe vaz’ ve î ‘tâ olundu fi’l-yevmü’s-sâmîn min şehri cumâdelâhir sene semân ve semânîn ve mie ve elf (8 Cumâdelâhir 1188)

(Şuhûdü’l-hâl)

Kâtib-i evvel Şâmî-zâde Efendi, Mahmûd Efendi kâtib-i mahkeme, Sâlih Efendi kâtib, Şâkir Molla Mustafa kâtib-i mahkeme, İsmail Ağa bin Yahya, ‘Osmân beşe voyvoda, Süleyman bin Kâsım, Yaşâr beşe tâbi’-i mütesellim, Molla Mehmed tâbi’-i mûmâileyh, El-hâc Mustafa Mısırlı, ‘Ali beşe beytü’l-mâl

Prevod hudždžeta:

Ismail baša sin Hasana, Mehmed sin Osmana, Omer sin Ahmeda, Abdulmuin sin Saliha i nemuslimani Filip sin Andrije, Jure sin Franje, Mišo, Nikola, Martin Peter, Marko, drugi Martin, Luka i Josip, Miko, Ivan i gvardijan samostana Frano, Petar, Andrija, drugi Filip, Ivan i Petran koji su iz sela Sutjeska, podložno Visočkoj nahiji koja pripada Sarajevu na šerijatskom sudu (u Sarajevu) svojom voljom su izjavili. Dva velika kamena na cesti na području zvanom Jažvica, koje se nalazi između sela Poljani i Sutjeska koje pripadaju pomenutoj nahiji, uklonjeni su sa svojih mjesta prije desetak dana, kako ne bi naštetili životinjama koje prolaze tim putem. Serdar i naib spomenutog područja oklevetali su nas rekavši da smo u spomenutom mjestu našli blago. Stoga je naša želja da se mjesto istraži i ispita od strane suda te da nam se na kraju dostavi potvrdu o tome. Na ovaj zahtjev, imenovane su pouzdane osobe iz suda i upućene na spomenuto mjesto. Nakon što je slučaj detaljno ispitan (javno i tajno) sa svakog aspekta, nisu pronađeni ni blago ni bilo kakvi tragovi iskopavanja pod kamenjem koje je uklonjeno u spomenutom mjestu Jažvica. Utvrđeno je da je spomenuto kamenje uklonjeno samo iz razloga jer je onemogućavalo prolaz životinjama. U postupku na časnom sudu utvrđeno i bačena laži na spomenute i slagano je i kleveta na pomenuta imena. U tom kontekstu, ovaj dokument je napisan i dat onima koji ga traže kao dokaz. (po hidžri) 8. džumadel-ahir 1188. / 16. august 1774. godine.

(Svjedoci)

Prvi katib Šami-zade-efendija, katib suda Mahmud-efendija, katib Salihi-efendija, katib suda Šakir mula Mustafa, Ismail aga sin Jahje, Vojvoda Osman baša, Sulejman sin Kasima, Jašar baša koji pripada muteselimu, Mula Mehmed koji pripada spomenutom muteselimu, Hadži Mustafa Misirlija, Ali baša bejtul-mal.

IZVORI I LITERATURA

IZVORI

Neobjavljeni izvori:

- Cumhurbařkanlıđı Devlet Arřivleri Bařkanlıđı: BOA, A.DVNS.NřT.d. 16/23.
- İřlām Arařtırmaları Merkezi: İSAM, Tūrkiye Harici Siciller, Saraybosna Sicilleri, br. 16, str. 47.

Neobjavljeni izvori u Sarajevu:

- GHB, Sidžil, br. 13, str. 108. / br. 16, str. 47 i 193. / br. 25, str. 111. / br. 37, str. 57.

Objavljeni izvori:

- Curipeschitz, Benedict. *1530 Yılında, Bosna, Sırbistan ve Bulgaristan ūzerinden İstanbul'a giden Joseph von Lamberg ile Niclas Jurischitz'in Elçilik Günlüğü*. Preveo Őzdemir Nutku, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1977.
- Manderalo, Stipo. *Lozićev ilirski san 'Adnotationes variae – Razlićite bilješke' fra Grge Lozića*. Split – Livno: Knjižnica Kaćić, 1992.

LITERATURA

Knjige:

- Beřlagić, řefik. *Stećci – kultura i umjetnost*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1982.
- Handžić, Mehmed. *Pogled na sudstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme turske vlasti*. Sarajevo: El- hidaje, 1941.
- Lovrenović, Dubravko. *Stećci – Bosansko i humsko mramorje srednjeg vijeka*. Sarajevo: Rabic, 2009.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*. Istanbul: Milli Eđitim Bakanlıđı, treće izdanje 1983.
- řabanović, Hazim. *Bosanski pařaluk – Postanak i upravna podjela*. Sarajevo: Svjetlost, 1982.

Članci:

- Akgün, M. Raşit. “Osmanlı Hukukunda Definelerin Mülkiyeti ve Vergilendirilmesi”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 13-14, Istanbul 2012, str. 59-81.
- Ayalon, A. “Nâ’ib”, *Encyclopaedia of Islam*, 7. svezka, Leiden 1993, str. 915-916.
- Fekeža-Martinović, Lidija. “Stećci sutješkog kraja”, *Stoljeća Kraljeve Sutjeske*, 2010, str. 147-182.
- İpşirli, Mehmet. “Naib”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 32. svezka, Istanbul 2006, str. 312-313.
- Kaljanac, Adnan. i Križanović, Tijana. “Bosanskohercegovački anti-kvarizam osmanskog doba – Antikvari na razmeđu istoka i zapada”, *Godišnjak ANUBIH-a*, br. 41, Sarajevo 2012, str. 229-253.
- Kasumović, Azra. “Mulla u Bosanskom ejaletu”, *AGHB*, 28-29, Sarajevo 2008, str. 5-67.
- Kreševljaković, Hamdija. “Muteselimi i njihov djelokrug”, u: *Izabrana djela I*, priredili Avdo Sućeska i Enes Pelidija, Veselin Masleša, Sarajevo 1991, str. 241-299.
- Loklar, Behçet. “18. Yüzyılın İkinci Yarısında Göreve Atanma Bağlamında Saraybosna Kadıları”, u: *Balkan Tarihi Araştırmaları II*, ur. Bülent Akyay, Balkan Araştırma Enstitüsü, Edirne 2022, str. 61-99.
- Papić, Ana. “Potraga za blagom”, *Svjetlo riječi*, Franjevačka provincija Bosna Srebrena, br. 412-413, juli – august 2017, str. 56-57.
- Rabić, Nedim. “Najstariji podaci o stećcima u sjevernoj Bosni: Hronologija i kontekstualizacija”, *Historijska misao*, 6, Odsjek za historiju Filozofskog fakulteta u Tuzli – Društvo historičara Tuzlanskog kantona, Tuzla 2020, str. 45-64.
- Sućeska, Avdo. “Mjesto muteselima u lokalnoj upravi do Tanzimata”, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, br. 7, Sarajevo 1959, str. 295–315.

- Yaşa, Fırat. i Açıık, Turan. “Güneşin Altında Yeni Bir Şey Yok”: 16. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’nda Define Hikâyeleri”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 8/21, Burdur 2021, str. 315-331.

Disertacija:

- Loklar, Behçet. *Ulemanski sloj u Sarajevu u drugoj polovini 18. stoljeća*, neobjavljena doktorska disertacija, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2021.

Summary

The Stećak Tombstones of Kraljeva Sutjeska in a Case of the Sarajevo Court from 1774

The archival document, which we analysed in detail in this paper, shows one fact of further historiographic research. Studies of stećaks in the Western Balkans in the Ottoman era were mainly focused on Western chronicles³⁵, local Balkan sources and historiographic data. On the other hand, sources in the Ottoman-Turkish language, which for centuries represented the literary and archival language in these areas, have not been significantly investigated when it comes to research related to the relationship with artifacts from older periods, including the stećak tombstones. A detailed analysis of Ottoman archival documents, primarily Sharia court records, would perhaps result in finding a larger sample of documents of a similar type, and in that case more serious conclusions could be drawn about the perception of these tombstones in Ottoman Bosnia. Ultimately, by analysing this document, it is possible to leave two options. First, based on the conclusion of the competent authorities, it is more likely that the stećak tombstones did not have a special significance for the local population in the late classical period of the Ottoman administration and that they were ready to remove them in order to free the passage for their domestic animals, while the second possibility is that in this case the residents were “looking for treasure” and decided to cover up their search with the excuse that it was for the sake of animal safety. On the other hand, we can safely say that people considered the old artifacts of history as something interesting and full of surprise.

---

³⁵The earliest information about the stećak tombstones in Bosnia so far belong to the Slovenian diplomat and writer Benedikt Kuripešić (1490 – 1531), who participated as a translator in the delegation sent by the Emperor of the Holy Roman Empire, Ferdinand I, to Sultan Suleiman the Lawgiver in 1530. See: Benedict Curipeschitz, *1530 Yılında, Bosna, Sırbistan ve Bulgaristan üzerinden İstanbul'a giden Joseph von Lamberg ile Niclas Jurischitz'in Elçilik Günlüğü*. Translated by: Özdemir Nutku, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1977), pg. 27-28.